

Richtlijn fysiek beperkend handelen en/of vrijheidsbeperkende maatregelen binnen het onderwijs

Versie 2023

Vooraf: waarom en voor wie deze richtlijn?

Dwang en drang zijn geen vanzelfsprekende termen bij de invulling van het geven van onderwijs in het kader van de leerplicht. In situaties waar de veiligheid van de leerling en/of diens omgeving in het geding is, kan echter niet altijd worden voorkomen dat vormen van dwang en drang noodzakelijk zijn. Het ontbreken van een wettelijk kader voor fysiek beperkend handelen en het opleggen van vrijheidsbeperkende maatregelen¹ in het onderwijs vraagt om duidelijke afspraken over het handelen van professionals, die op schoolniveau schriftelijk zijn vastgelegd.

Fysiek- en/of vrijheidsbeperkend handelen² in situaties waar de veiligheid van de leerling en/of diens omgeving in het geding is, is uiteraard geen doel op zich. Het nemen van dergelijke maatregelen is een stap in een pedagogisch proces, waarbij de leerkracht eerst probeert met andere maatregelen te reageren – zoals de-escalerende methodieken – en waarbij aan bepaalde voorwaarden wordt voldaan. *Fysiek- en/of vrijheidsbeperkend handelen mag nooit gebruikt worden met de intentie om een leerling te straffen of opzettelijk pijn te doen.*

Het opstellen van die voorwaarden is onderdeel van een brede aanpak van het sociale veiligheidsbeleid binnen de school en gebeurt, waar relevant, in samenwerking met de jeugdhulp- of zorginstelling³. Bij het opstellen van die voorwaarden moeten verschillende medewerkers zijn betrokken uit onderwijs en jeugdhulp of zorg: bestuur, directie, management, leerkrachten, professionals uit de jeugdhulp of zorg en medezeggenschapsraad van de school⁴. Gezamenlijk bepalen zij de visie op veiligheid in en om de school/klas en op basis van welke voorwaarden fysiek- en/of vrijheidsbeperkend handelen geëigend zijn.

In deze richtlijn beschrijven we bouwstenen om te komen tot gezamenlijke afspraken. Doel is uiteindelijk dat leerkrachten en overige personeelsleden in de school zich toegerust en handelingsbekwaam voelen in situaties waar de veiligheid van de leerling en/of diens omgeving in het geding is. Daarmee weten zij welke professionele afwegingen zij moeten maken om adequaat te handelen.

Er kan niet voor elke praktijksituatie een vooraf bepaald (handelings)advies worden gegeven. Iedere situatie is immers anders, hoezeer het ook om een vergelijkbaar incident kan gaan. Er bestaat geen duidelijk omliggende set van 'do's en don'ts', van wat precies wel en wat niet mag. Die vindt u dus ook niet in deze richtlijn. De richtlijn is bedoeld als hulpmiddel voor de invulling van het proces om tot duidelijke afspraken te komen en daarover in gesprek te blijven.

Deze richtlijn is een uitgave van Sectorraad GO/PO-Raad, Stichting School & Veiligheid en het Nederlands Jeugdinstituut en is tot stand gekomen in samenwerking met scholen voor (v)s(b)o, jeugdhulpinstellingen, VOBC, Inspectie van het Onderwijs en IederIn.

¹ In het vervolg van deze richtlijn spreken we voor de leesbaarheid over: fysiek- en/of vrijheidsbeperkend handelen

² Deze richtlijn heeft geen betrekking op functioneel fysiek optreden zoals het helpen van een jonge leerling op zijn stoel of het fysiek ondersteunen bij schrijven. Dergelijk fysiek handelen is functioneel, heeft een duidelijk doel en is toegestaan. Onder fysiek- en/of vrijheidsbeperkend handelen wordt bijvoorbeeld verstaan: het tegenhouden van een leerling die zichzelf of een andere leerling iets wil aandoen, of die wil wegllopen terwijl dat gevaarlijk is voor de leerling of voor anderen; leerlingen uit elkaar halen die aan het vechten zijn; jezelf verweren tegen een leerling die zich gericht agressief toont; een leerling die verzet toont bij het verwijderen uit een ruimte of bij het begeleiden naar een andere ruimte.

³ Indien in onderwijszorgarrangementen wordt samengewerkt met een instelling voor jeugdhulp of zorg.

⁴ Zie Wet medezeggenschap art. 10 lid 1 onder b –schoolplan- en e –veiligheidsbeleid.

Inleiding

Van scholen wordt verwacht dat ze alles doen wat nodig is om leerlingen een veilige omgeving te bieden⁵. Dit vraagt van scholen dat ze een actief veiligheidsbeleid voeren dat doeltreffend is.

Startpunt is het gezamenlijk (door leiding én team) vaststellen van een pedagogische visie die men met elkaar wil uitdragen. Hoe hangt deze visie samen met het creëren van een sociaal veilig schoolklimaat? Wat betekent deze visie voor het (pedagogisch) vakmanschap van de leerkrachten en het (pedagogisch) leiderschap?

Het is van belang om bij het uitwerken van de visie leerlingen te betrekken. Hoe kunnen ze zelf bijdragen aan sociale veiligheid? Hoe kunnen zij elkaar steunen wanneer zich conflicten voordoen en hoe kunnen docenten dit stimuleren? Spreek aan het begin van het schooljaar af hoe je als docenten en leerlingen met elkaar omgaat. Afspraken over gedrag worden vastgelegd en door iedereen gedragen en begrepen, inclusief de beloningen en sancties⁶.

In de praktijk doen zich situaties voor waarin fysiek beperkend handelen noodzakelijk is, omdat er een onveilige situatie ontstaat voor de leerling zelf, medeleerlingen, personeelsleden en/of bezoekers. Het is in die situaties noodzakelijk om te handelen. Daarvoor moet de school de voorwaarden, regels en afspraken vastleggen in een protocol. Het is belangrijk zich te realiseren dat er vooraf geen kant en klaar advies of plan kan worden opgesteld over hoe te handelen in alle situaties. Iedere situatie is anders, ieder kind is anders. En iedere keer maakt een professional op basis van opgedane kennis en ervaring een professionele afweging hoe te handelen in deze specifieke situatie. Het is essentieel om daarover met elkaar *in gesprek te gaan en te blijven*: evalueren van situaties waarin fysiek beperkend is opgetreden, elkaar feedback geven op elkaars handelen, benoemen van de afwegingen die je hebt gemaakt als professional. En van de nieuwe ervaringen leren in de praktijk. Daarmee voelen professionals zich handelingsbekwaam.

Richtlijn fysiek- en/of vrijheidsbeperkend handelen

Deze richtlijn bestaat uit bouwstenen die betrekking hebben op fysiek- en/of vrijheidsbeperkend handelen. Door in gesprek te gaan over deze bouwstenen, kan het bestaande veiligheidsprotocol van de school getoetst en aangescherpt worden. Deze richtlijn geeft niet aan wat wel of niet mag, maar helpt om binnen de school het gesprek te voeren over de (te maken) afspraken.

Uitgangspunten

De volgende uitgangspunten zijn leidend:

- Vrijheidsbeperking (en onvrijwillige zorg). Het uitgangspunt is om geen of zo weinig als mogelijk vrijheidsbeperking (of onvrijwillige zorg) toe te passen. *Subsidiariteit, proportionaliteit en effectiviteit* van de genomen maatregelen moeten in acht worden genomen.
Subsidiariteit betekent dat de gekozen maatregel noodzakelijk en het minst ingrijpend is.
Proportionaliteit houdt in dat de maatregel niet zwaarder is dan strikt noodzakelijk en past bij de ernst van de situatie.
Effectiviteit betreft de verwachting dat de gekozen maatregel effectief is.
- Evalueren van vrijheidsbeperking (en onvrijwillige zorg). De genomen maatregelen moeten worden geëvalueerd na afloop of gedurende de maatregel indien deze langdurig van aard is. Aan de hand van de evaluatie wordt bepaald of de maatregel moet worden bijgesteld. Per evaluatiemoment wordt bepaald wie er bij aanwezig moet(en) zijn.

Uit: Moonen, Held & Leeman (2011)

Het is voor professionals in het onderwijs en de jeugdhulp noodzakelijk dat zij het fysiek- en/of vrijheidsbeperkend handelen afstemmen op de *communicatieve competenties* en het niveau van de *sociaal-emotionele en cognitieve ontwikkeling* van de leerling. Daarbij komen situaties voor waarbij leerlingen niet als vanzelfsprekend middels taal bereikbaar zijn. Zoals bijvoorbeeld leerlingen met ernstige meervoudige beperkingen (EMB), met ernstige psychiatrische problematiek of anderstaligen. Bij deze leerlingen moet een professional soms handelen zonder dat de leerling de bedoeling (volledig) begrijpt. Niet handelen is echter

⁵ Per 1 augustus 2015 zijn de scholen in het primair en voortgezet onderwijs verplicht als gevolg van een aanpassing van de onderwijswetten (Wet veiligheid op school) zorg te dragen voor een veilige school.

⁶ Op de website www.schoolnveiligheid.nl is meer informatie beschikbaar over het vormgeven van preventief veiligheidsbeleid.

geen optie, de veiligheid van de leerling of zijn omgeving is in gevaar. De onderwijsprofessional maakt in dat geval zelf een afweging en kan die afweging verantwoorden. Door de situatie met collega's te evalueren, leren zij als team van de situatie.

Er ontstaat soms twijfel in welke mate je "dwang" in het onderwijs mag toepassen. Stelregel hierbij is dat je slechts *dwang* toepast wanneer er sprake is van een gevaarlijke (nood-)situatie.

Dwang, zoals bedoeld in de Wet zorg en dwang (Wzd) is **niet** op onderwijssituaties van toepassing.

Wel kan er sprake zijn van een zorgsituatie binnen een onderwijssetting. Dan kan er onder bepaalde voorwaarden wel sprake zijn van de Wzd, maar deze **moet worden uitgevoerd door de zorgprofessionals⁷**, niet door de onderwijsprofessionals.

Bouwstenen van de richtlijn voor onderwijsprofessionals

In de richtlijn komen de volgende bouwstenen aan de orde:

1. Communicatie tussen besturen van school en jeugdhulpinstelling
2. Definitie van gedrag en maatregel
3. Communicatie met ouders
4. Proportionaliteit en subsidiariteit
5. Taakverdeling
6. Melding en verantwoording
7. Nazorg
8. Evaluatie
9. Klachten
10. Professionalisering

1. Communicatie tussen besturen, management en professionals van school en jeugdhulpinstelling voor onderwijsprofessionals

Bestuurders die samenwerken bij het aanbieden van OZA's staan voor de opgave dat samenwerkingsproces concreet in te vullen. Daarbij moeten zij zich in ieder geval de volgende vragen stellen: wie betrekken zij bij de invulling van de samenwerking? Hoe zorgen zij ervoor dat managers en professionals op de werkvloer weten wat er wordt afgesproken over deze samenwerking? Doen zij dat gezamenlijk of doen school en jeugdhulpinstelling dat ieder voor zich?

Bestuurders, managers en (uitvoerende) professionals moeten een gezamenlijke taal ontwikkelen. Wat verstaan zij onder veiligheid, wat onder agressief gedrag, escalatie, fysiek- en/of vrijheidsbeperkend handelen? Mogelijk denken onderwijs en jeugdhulp verschillend over (on)acceptabel gedrag van leerling en professional. Over wat een passende maatregel is. Over hoe professionals samen (moeten) werken. Hoe zij geschoold moeten worden over omgaan met agressie en hoe zij mogen of kunnen handelen.

Daarover moeten bestuurders, managers, professionals en de MR gezamenlijk in gesprek. Vanuit een gezamenlijke visie komen zij tot een gezamenlijke taal, om daarna ook tot gezamenlijk gedragen afspraken te komen over het waarborgen van veiligheid. De visie en gemaakte afspraken over fysiek- /vrijheidsbeperkend handelen worden vastgelegd in een protocol, dat vervolgens wordt opgenomen in het schoolplan, waarop de MR instemmingsrecht heeft. Alle betrokkenen moeten in gesprek blijven over deze afspraken, door praktijksituaties te evalueren en daarvan te (blijven) leren, als individu, als team en als samenwerkende organisaties.

Het schoolbestuur en het bestuur van de jeugdhulpinstelling gaan met elkaar in gesprek over:

- 1.1 De wijze waarop zij overeenstemming kunnen bereiken over deze richtlijn.
- 1.2 De afspraken die zij willen vastleggen met het management van de school en jeugdhulpinstelling over de wijze waarop professionalisering van onderwijs- en jeugdhulpprofessionals plaatsvindt om de veiligheid van de leerling en/of diens omgeving te waarborgen.

⁷ Lees: iedereen die in het kader van Kwaliteitswet zorginstellingen een bijdrage levert aan het zorgproces of informele zorg verleent. Te denken valt aan zorgpersoneel, buurtzorg, wijkteams, mantelzorgers, eerstelijnszorg, wijkverpleging en intramurale zorg. Dit zijn **geen** medewerkers die in het kader van de WPO of WEC werkzaam zijn binnen het onderwijs.

- 1.3 De wijze waarop professionals uit onderwijs en jeugdhulp worden betrokken bij het maken van bovenstaande afspraken.
- 1.4 De wijze waarop zij blijvend leren van de praktijk, als individuele professionals, als team en als organisatie door middel van (half)jaarlijkse evaluaties.

2. Definitie van gedrag en maatregel voor onderwijsprofessionals

Voordat alle betrokkenen afspraken kunnen maken over hoe te handelen als de veiligheid van een kind en/of diens omgeving (andere kinderen, docent) in het geding is, is het noodzakelijk om met elkaar te omschrijven om welk gedrag in welke situaties het gaat. Welk gedrag is (on)acceptabel, wanneer is er sprake van een escalatie in gedrag, wat is een onveilige situatie? Door met elkaar overeenstemming te bereiken over definities van gedrag en van de daarbij passende maatregelen, ontstaat er een gezamenlijk referentiepunt van waaruit het handelen van de diverse professionals uit onderwijs (en jeugdhulp) kan worden beschreven. Bij de formulering van definities kan gebruik gemaakt worden van het advies van het ITS (Mooij & De Wit, 2009).

In het protocol is beschreven wat wordt verstaan onder:

- 2.1 escalatie van gedrag van een leerling (welk gedrag vertoont de leerling);
- 2.2 onacceptabel grensoverschrijdend gedrag van de leerling;
- 2.3 de methodiek die (in eerste instantie) wordt toegepast om het gedrag van de leerling te de-escaleren of een conflictsituatie te voorkomen;
- 2.4 onveilige situaties voor de leerling zelf, medeleerlingen, personeelsleden en/of anderen;
- 2.5 fysiek beperkend handelen;
- 2.6 een vrijheidsbeperkende maatregel.

3. Communicatie met ouders (en leerlingen) voor onderwijsprofessionals

Het is essentieel dat ouders (en leerlingen) al bij het eerste gesprek met de school (aanmelding van de leerling) geïnformeerd worden over de geldende afspraken rondom het waarborgen van de veiligheid van de leerling en/of diens omgeving. Dat zij weten welk gedrag van leerlingen wel en niet wordt getolereerd. En welke afspraken er gelden voor het handelen van de professionals uit onderwijs en jeugdhulp om veiligheid te waarborgen. Ook worden ouders (en leerling) indien nodig bevraagd op mogelijke signalen van onveilig gedrag bij hun kind en op welke manier gede-escalerd kan worden.

Zo weten ouders hoe er wordt omgegaan met agressief gedrag van kinderen, welke methoden voor de-escalatie worden gebruikt en wanneer welke maatregelen worden genomen. Daarnaast krijgen ouders uitleg over de wijze waarop zij in geval van betrokkenheid van hun kind (dader, slachtoffer of getuige), worden geïnformeerd over de situatie en de uitgevoerde maatregelen. Deze informatie maakt onderdeel uit van het schoolplan, dat ouders en leerlingen van de school ontvangen.

In het protocol is vastgelegd:

- 3.1 Hoe de school ouders en leerling bij de aanmelding op school informeert over de inhoud van het veiligheidsprotocol.
- 3.2 Wie met de ouders inventariseert (indien relevant) hoe onveilig gedrag en fysiek ingrijpen bij hun kind kan worden voorkomen;
- 3.3 Op welke wijze, wie en wanneer ouders (direct) informeert indien bij hun kind sprake is geweest van fysiek en/of vrijheidsbeperkend handelen;
- 3.4 Op welke wijze, wie en wanneer de school ouders informeert indien de veiligheid van hun kind en/of diens omgeving in het geding is geweest.

4. Proportionaliteit en subsidiariteit voor onderwijsprofessionals

Professionals proberen in principe te voorkomen dat zij fysiek beperkend moeten handelen. Zij zullen per situatie de inschatting maken welke handeling het meest effectief is. In eerste instantie handelen zij preventief of passen zij de-escalerende technieken toe. Echter, als de veiligheid van de leerling en/of diens omgeving in het geding is, moeten professionals weten op welke wijze zij kunnen of moeten ingrijpen. Niet ingrijpen is in een dergelijke situatie immers geen optie. Daarmee is fysiek- en/of vrijheidsbeperkend handelen een logische volgende stap in het pedagogische proces.

Professionals zijn bekend met de wijze waarop zij fysiek- en/of vrijheidsbeperkend mogen handelen. Dit betekent dat zij tot in detail bekend zijn met de afspraken in het schoolplan en het protocol en getraind zijn en blijven met betrekking tot fysiek handelen. Zij kunnen hun handelen achteraf verantwoorden.

Het nemen van te lichte of juist te zware maatregelen kan zeer ongewenste gevolgen hebben voor de leerling zelf, de klas en de collega's.

Indien een fysiek- en/of vrijheidsbeperkende handeling wordt uitgevoerd, dan gelden hierbij de volgende uitgangspunten:

- 4.1 de handeling is noodzakelijk en het minst ingrijpend;
- 4.2 de handeling is niet zwaarder dan strikt noodzakelijk en past bij de ernst van de situatie;
- 4.3 het is de verwachting dat de gekozen handeling effectief is; en
- 4.4 de professional maakt aan de leerling (naar vermogen) duidelijk wat de reden is voor het fysiek- en/of vrijheidsbeperkend handelen en maakt duidelijk wat de duur ervan is.
- 4.5 De professional legt, indien nodig, uit aan andere leerlingen waarom de handeling is uitgevoerd.

5. Taakverdeling voor onderwijsprofessionals

Binnen een school werken leerkrachten en ander personeel samen in en rondom een klas met leerlingen. Het bevoegd gezag van de school is verantwoordelijk, ook voor het handelen van het personeel dat zij toelaat in de klas. In OZA's werken onderwijs- en jeugdhulpprofessional samen rondom een leerling of een groep leerlingen. Dat betekent dat zij concrete afspraken hebben gemaakt over ieders taken voor de betreffende leerling(en). En dat er tevens een taakverdeling is afgesproken voor situaties waarin de-escalerend moet worden opgetreden of moet worden ingegrepen omdat de veiligheid van een leerling en/of diens omgeving in het geding is. In die situaties moet het team dat in de klas aanwezig is, weten wie welke handeling(en) uitvoert en of er aanvullende expertise kan worden ingeschakeld.

In het protocol is vastgelegd:

- 5.1 Wie bevoegd is fysiek- en/of vrijheidsbeperkend te handelen.
- 5.2 Welke taakverdeling is afgesproken tussen leerkracht en jeugdhulpprofessional.
- 5.3 Op welke wijze een collega als achtervang beschikbaar is voor leerkracht en/of jeugdhulpprofessional.
- 5.4 Hoe en door wie wordt gehandeld indien terugkeer naar de klas op dezelfde dag niet meer mogelijk is.
- 5.5 Onder welke voorwaarden en door wie andere maatregelen, zoals een schorsing of verwijdering, kunnen worden opgelegd (conform de hiervoor geldende wettelijke afspraken).

6. Melding en verantwoording voor onderwijsprofessionals

Als zich een situatie heeft voorgedaan waarin de veiligheid van de leerling en/of diens omgeving in het geding was en de professionals hebben gehandeld door middel van het opleggen van een passende maatregel, dient dit achteraf gemeld en verantwoord te worden. Ook is het essentieel dat de school eenduidig en zo objectief mogelijk vastlegt welke situatie zich heeft voorgedaan en op welke wijze door welke professional is gehandeld. Het is immers mogelijk dat derden na afloop van het fysiek- en/of vrijheidsbeperkend handelen nazorg moeten verlenen of dat een betrokkene een klacht indient. Daarnaast is een heldere weergave van de situatie en de wijze waarop is gehandeld, een belangrijk uitgangspunt voor een evaluatie (zie 7).

In protocol is vastgelegd:

- 6.1 Wie en op welk moment wordt geïnformeerd over de toegepaste fysiek- en/of vrijheidsbeperkende handeling (leidinggevende, management/ bestuur).
- 6.2 Op welke wijze verantwoording wordt afgelegd over de toegepaste fysiek- en/of vrijheidsbeperkende handeling.
- 6.3 Op welke wijze melding van het incident in het registratiesysteem wordt vastgelegd.
- 6.4 Op welke wijze de school jaarlijks rapporteert over het aantal incidenten en afhandeling daarvan.

7. Evaluatie voor onderwijsprofessionals

Als een professional in de praktijk fysiek- en/of vrijheidsbeperkend heeft gehandeld, moet deze praktijksituatie altijd met betrokkenen worden geëvalueerd. Doordat een professional verantwoording aflegt over de uitgevoerde handeling of maatregel, feedback krijgt op het handelen en hierover in gesprek gaat, leren alle betrokkenen van de situatie.

Wat was de aanleiding voor de agressie? Wie heeft op welke wijze gehandeld? Welke maatregel(en) zijn genomen? Wie was er betrokken bij de situatie? Was de maatregel passend en proportioneel? Heeft de

maatregel het gewenste effect gehad? Hoe hebben leerling(en), ouders, professionals de situatie ervaren? Het doorlopen van deze leercyclus is essentieel voor de individuele professional, maar eveneens voor het team en de organisatie als geheel.

Van een evaluatie kan veel geleerd worden: wat ging er goed, wat kan beter, wat moet beter? De leerervaringen van evaluaties moeten niet alleen per incident, maar ook breder door de organisatie worden gebruikt om te leren. Door jaarlijks een overkoepelende evaluatie voor meerdere teams (de hele organisatie) en de MR te houden, kan de vraag worden beantwoord of er wijzigingen moeten worden aangebracht in de afspraken in het protocol.

In het protocol is vastgelegd:

- 7.1 Op welke wijze evaluatie van elke situatie met de leerling, de ouders, de (betrokken) professionals en getuigen plaatsvindt na toepassing van de fysiek- en/of vrijheidsbeperkende handeling. Aandacht voor o.a. oorzaak, gevolg en mogelijke gedragalternatieven; effect van de handeling; en voorkoming van herhaling van escalatie/onacceptabel gedrag.
- 7.2 Op welke wijze en met welke frequentie evaluatie van voorgedane praktijksituaties wordt besproken met het team en leidinggevenden (minimaal eens per jaar).
- 7.3 Op welke wijze leerervaringen (uit de evaluaties) worden gebruikt voor trainingen en eventuele aanpassingen in het veiligheidsprotocol.

8. Nazorg voor onderwijsprofessionals

Een incident dat leidt tot fysiek optreden kan ingrijpend zijn voor alle betrokkenen (dader, slachtoffer, toeschouwer en medewerkers) en kan leiden tot gevoelens van onveiligheid. Het is van belang voldoende aandacht te hebben voor ondersteuning van betrokkenen.

Betrokkenen dienen de mogelijkheid te krijgen om terug te kijken op wat er is gebeurd en hun gevoelens daarover te ventileren. Stel na afloop van ieder incident de vraag of er nazorg nodig is voor (één van) de betrokkenen en waaruit die zou moeten bestaan.

In het protocol is vastgelegd:

- 8.1 Op welke wijze en door wie nazorg aan de leerling(en), de ouders, de professionals, getuigen wordt gegeven na toepassing van de fysiek- en/of vrijheidsbeperkende handeling. Met daarbij aandacht voor terugkijken op het incident, het herstellen van contact/relatie, aanvullende gesprekken, evt. andersoortige hulp, wijzen op mogelijkheid tot indienen van een klacht.

9. Klachten voor onderwijsprofessionals

Ook als er duidelijke afspraken zijn gemaakt over communicatie met ouders en leerling(en), proportionaliteit en subsidiariteit, taakverdeling, verantwoording en nazorg, is het mogelijk dat (één van) de betrokkenen achteraf een klacht indient. Die mogelijkheid moet er ook nadrukkelijk zijn. Het is dan ook van belang om afspraken te maken over:

- de wijze waarop klachten naar aanleiding van incidenten kunnen worden ingediend,
 - het inrichten van een klachtencommissie ten behoeve van klachten betreffende agressie, geweld, seksuele intimidatie;
 - de wijze waarop dergelijke klachten worden behandeld en afgehandeld
 - de wijze waarop de school jaarlijks rapporteert over het aantal ingediende en afgehandelde klachten.
- Klagers moeten weten waar zij aan toe zijn en op welke wijze zij gehoord worden.

In het protocol is vastgelegd:

- 9.1 Op welke wijze klachten over het fysiek- en/of vrijheidsbeperkend handelen kunnen worden ingediend en hoe deze worden afgehandeld.

10. Professionalisering voor onderwijsprofessionals

Wat is een onveilige situatie? Hoe kunnen onveilige situaties voorkomen worden? Hoe ga je om met een agressieve leerling? Professionals moeten zich handelingsbekwaam voelen in situaties waarin de veiligheid van een leerling en/of diens omgeving in het geding is.

Daarvoor is het noodzakelijk dat professionals deskundig en geschoold zijn. Dit betekent dat zij gericht technieken kunnen toepassen volgens de uitgangspunten: veilig, deskundig, humaan, als laatste optie en voor zo'n kort mogelijke tijd.

Bestuurders/managers zijn ervoor verantwoordelijk dat medewerkers bekwaam zijn én blijven onder ander door het aanbieden van 'trainingen op maat'.

In het protocol is vastgelegd dat:

- 10.1 Leerkrachten en jeugdhulpprofessionals (verplicht) training hebben gevolgd ter herkenning, voorkoming en begeleiding van alle vormen van agressie en geweld. Zij voelen zij zich handelingsbekwaam.
- 10.2 In het persoonlijke loopbaan-/opleidingsplan van de medewerker(s) afspraken zijn gemaakt over de wijze waarop de kennis en vaardigheden ter herkenning, voorkoming en begeleiding van alle vormen van agressie actueel worden gehouden (bijscholing, nieuwe inzichten en methoden).
- 10.3 Uitkomsten uit evaluaties van praktijksituaties (leerervaringen) worden opgenomen in trainingen van leerkrachten en jeugdhulpprofessionals.
- 10.4 In het personeelsbeleid is vastgelegd op welke wijze bijscholing op kennis en vaardigheden ter herkenning, voorkoming en begeleiding van alle vormen van agressie cyclisch wordt ingepland voor alle personeelsleden.

Tips

1. Wat mag niet: fysiek- en/of vrijheidsbeperkend handelen mag nooit gebruikt worden met de intentie een leerling te straffen of opzettelijk pijn te doen!
2. Bij onveilige situaties is niet ingrijpen geen optie.
3. Investeer in communicatie met leerling en ouders
4. Blijf reflecteren en evalueren om continu te leren (bij iedere individuele praktijksituatie en jaarlijks over alle voorgedane praktijksituaties)
5. Hou registratie van incidenten actueel
6. Maak van professionalisering een verplichte en terugkerende activiteit voor *alle* personeelsleden
7. Maak duidelijke afspraken, maar hou ze dynamisch: op basis van reflectie, leerervaringen, veranderingen in samenstelling van leerlingenpopulatie, team en samenwerkingspartners kunnen deze veranderen.
8. Zorg dat je verantwoording kunt afleggen over fysiek- en/of vrijheidsbeperkend handelen op alle niveaus (bestuur/management/leerkrachten/ondersteunend personeel/ouders/leerling)

Bij de totstandkoming van deze richtlijn is gebruik gemaakt van onderstaande literatuur.

We danken de auteurs van "Vrijheidsbeperking in het speciaal onderwijs" en "Zachte heemeesters" voor hun kritisch meelesen en constructief commentaar op de richtlijn.

Literatuur

Dörenberg, V. (2015). *Vrijheidsbeperking in het speciaal onderwijs*. Utrecht: Landelijk Expertise Centrum Speciaal Onderwijs.

GGZ Nederland (2013). *Handreiking veilig fysiek ingrijpen*. Amersfoort: GGZ Nederland.

Ingrado (2015). *Schorsing, verwijdering en passend onderwijs*. Rotterdam: Ingrado.

Mooij, T. & W. de Wit (2009). *Definities van incidenten in het onderwijs*. Advies. Nijmegen: ITS.

Moonen, Held & Leeman (2011). *Voorlopige richtlijn wettelijk kader Orthopedagogische Behandelcentra*. Utrecht: VOBC LVG.

Sperling, J. & Wijnands, F. (2015). Zachte heemeesters ...: De toelaatbaarheid van fysieke handelen tegen leerlingen door onderwijspersoneel. *School en Wet*, oktober 2015.